

## Література

1. Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 597 p.
2. Gorman J. R., Kim H., Sakuma K.-L. K., Koneru G., Aslam M., Arredondo Abreu C., Primack B. A. Time and Frequency of Social Media Use and Loneliness Among U.S. Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2025. Vol. 22. Art. 1510. DOI: 10.3390/ijerph22101510.
3. Nowland R., Necka E., Cacioppo J. T. Loneliness and Social Internet Use: Pathways to Reconnection in a Digital World? *Perspectives on Psychological Science*. 2017. Vol. 13, No. 1. P. 70–87. DOI: 10.1177/1745691617713052.
4. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York: Basic Books, 2011.
5. Wang X. et al. How Social Media Use Relates to Loneliness: A Longitudinal Study. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Art. 973136. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.973136.
6. Yalom I. D. Existential Psychotherapy. New York: Basic Books, 1980. 524 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-14>

## ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ТА ЕВТАНАЗІЇ

**Мельник М. П.**

*студентка II курсу соціально-гуманітарного факультету*

*Науковий керівник: **Романюк О. В.***

*кандидат філософських наук,*

*доцент кафедри філософії*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

*м. Київ, Україна*

У добу глобальних біоетичних викликів питання репродуктивних прав та евтаназії набувають екзистенційного значення для українського суспільства, яке переживає складний період ціннісної трансформації. Поглиблення конфлікту між традиційною релігійною мораллю та секулярним гуманізмом створює напруження у визначенні меж людської автономії щодо фундаментальних екзистенціалів – народження та смерті. В умовах воєнного стану філософська рефлексія

над гідністю людського життя та смерті набуває особливої гостроти, оскільки суспільство стикається з масовими втратами, травмами та необхідністю переосмислення цінності кожного людського буття. Інтеграція України до європейського правового простору актуалізує потребу філософського обґрунтування таких концептів, як "право на смерть з гідністю" та "репродуктивна автономія", які залишаються предметом гострих дискусій. Розвиток медичних технологій – від асистованої репродукції до паліативної допомоги – змушує переглянути класичні філософські категорії життя, особистості та свободи волі. Українська філософська думка опиняється перед необхідністю вироблення власної позиції щодо меж біомедичного втручання у природні процеси, що не може бути механічним запозиченням західних чи східних моделей. Актуальність дослідження зумовлена також відсутністю в Україні системного законодавчого врегулювання як паліативної допомоги, так і репродуктивних технологій, що створює правовий вакуум та етичну невизначеність. Філософське осмислення цих феноменів є необхідним для формування зрілої громадянської позиції щодо біоетичних дилем сучасності, де перетинаються інтереси індивіда, медичної спільноти, держави та релігійних інституцій.

Серед українських дослідників проблематика репродуктивних прав розглядалася Оленою Гомілко, яка аналізувала феміністську критику патріархального контролю над жіночим тілом та репродуктивною функцією [1]; Анатолієм Колодним, котрий досліджував релігійно-етичні аспекти початку життя у контексті різних конфесійних традицій; Ларисою Озадовською, що вивчала біоетичні проблеми асистованих репродуктивних технологій та сурогатного материнства. Питання евтаназії у філософсько-правовому вимірі досліджували Петро Рабінович, який аналізував право на життя як невід'ємне природне право та його можливі обмеження [2]; Анатолій Денисов, що розглядав паліативну допомогу як альтернативу евтаназії у контексті православної етики; Ольга Кисельова, яка систематизувала аргументи за і проти легалізації асистованого суїциду [3].

Зарубіжна філософська традиція представлена насамперед Пітером Сінгером, який з позицій утилітаризму обґрунтовує етичну допустимість як добровільної евтаназії, так і абортів через критерій зменшення страждань [4]; Рональдом Дворкіном, котрий розвиває концепцію "святості життя" та "якості життя", наголошуючи на пріоритеті індивідуальної автономії у прийнятті рішень про власне життя і смерть [5]; Юргеном Габермасом, який у праці "Майбутнє людської природи" критикує генетичне втручання та аналізує межі ліберальної еugenіки [6]; Джудіт Джарвіс Томсон, що запропонувала відомий мислительний експеримент про скрипалю для обґрунтування права на аборт; Томасом Бошампом та Джеймсом Чилдрессом, які

сформулювали чотири принципи біомедичної етики (автономія, недошкодження, благодійність, справедливість) [7].

Репродуктивні права у філософському дискурсі визначаються як сукупність прав людини, що гарантують свободу та відповідальність у прийнятті рішень щодо народження дітей, контролю над власним тілом та доступу до медичних послуг у сфері відтворення. Евтаназія (від грец. *εὐθανασία* – "добра смерть") трактується як навмисне припинення життя невиліковно хворої людини з метою позбавлення її від нестерпних страждань, що може здійснюватися як через активні дії (введення летальних препаратів), так і через пасивне припинення підтримуючої терапії. Автономія особистості розуміється як здатність індивіда до самовизначення та самоврядування, право приймати рішення щодо власного життя без зовнішнього примусу, що становить основу ліберальної біоетики [7]. Гідність людини (лат. *dignitas humana*) визначається як онтологічна цінність людської особистості, незалежна від її фізичного чи психічного стану, віку чи соціального статусу, що становить фундамент прав людини у європейській філософській традиції.

Українські дослідники демонструють переважно обережний підхід до радикальних біоетичних новацій. Петро Рабінович наголошує: «Право на життя є абсолютним природним правом людини, яке не може бути обмежене навіть за згодою носія цього права, оскільки життя становить онтологічну передумову реалізації всіх інших прав» [2, с. 29]. Анатолій Колодний підкреслює релігійно-етичний вимір: «У християнській традиції людина не є абсолютним власником свого життя, а лише його розпорядником перед Богом, що виключає можливість свавільного розпорядження моментом смерті». Олена Гомілко з феміністських позицій зазначає: «Репродуктивні права жінки є наріжним каменем її самовизначення як автономного суб'єкта, а не біологічного інструменту для відтворення роду» [1, с. 145].

Зарубіжна філософська думка пропонує більш диференційовані та ліберальні підходи. Пітер Сінгер стверджує: «Моральний статус людської істоти визначається не біологічною приналежністю до виду *Homo sapiens*, а наявністю таких характеристик, як самосвідомість, раціональність та здатність до страждання» [4, с. 75]. Рональд Дворкін розрізняє два виміри цінності життя: «Внутрішня цінність життя (*sanctity*) не суперечить праву особи визначати якість (*quality*) власного життя та приймати рішення про його завершення в ситуації нестерпних страждань» [5, с. 213]. Юрген Габермас застерігає: «Генетичне втручання та селекція ембріонів загрожують перетворити людину з суб'єкта на об'єкт проектування, що підриває основи моральної автономії та самоідентичності» [6, с. 68].

Філософський аналіз виявляє, що репродуктивні права та евтаназія перебувають у спільному проблемному полі – визначення меж людської автономії щодо базових екзистенційних вибірив. Класична

дилема полягає у зіткненні двох принципів: принципу святості життя (sanctity of life), який абсолютизує цінність біологічного існування незалежно від обставин, та принципу якості життя (quality of life), що визнає можливість відмови від простого біологічного виживання заради збереження гідності [5]. Ця опозиція відображає глибший конфлікт між есенціалістським розумінням людини (людина як носій незмінної сутності, дарованої Богом чи природою) та екзистенціалістським підходом (людина як проект, що сама визначає сенс свого буття).

Компаративний аналіз показує, що в Україні домінує етика обов'язку кантіанського типу, де життя розглядається як безумовна цінність та абсолютний обов'язок, тоді як у західній біоетиці превалює утилітаристська логіка зважування наслідків та прагматична оцінка страждань [4]. Це не випадково: західна філософія пройшла шлях від теоцентризму до антропоцентризму та біоцентризму, тоді як пострадянський простір зберігає сліди патерналістської моралі, де індивідуальна автономія підпорядковується колективним нормам. Показовим є те, що навіть у секулярному дискурсі українські філософи часто апелюють до "загальнолюдських цінностей" як універсальї, тоді як західна думка наголошує на плюралізмі моральних позицій та необхідності процедурної етики для вирішення конфліктів.

Систематизація філософських підходів до евтаназії дозволяє виділити три основні парадигми [3]: (1) Деонтологічна (кантіанська та релігійна етика), яка розглядає евтаназію як порушення категоричного імперативу щодо недопустимості інструменталізації людського життя; (2) Консеквенціалістська (утилітаристська етика Бентама-Мілля-Сінгера), що оцінює евтаназію через критерій максимізації блага та мінімізації страждань [4]; (3) Персоналістська (етика відповідальності, феноменологія), яка акцентує на унікальності кожної екзистенційної ситуації та неможливості універсальних рецептів. Відповідно до репродуктивних прав можна виокремити: природно-правовий підхід (репродукція як реалізація природного призначення людини), ліберально-феміністський (контроль над тілом як умова емансипації) [1] та комунітарний (репродукція як соціальна функція, обмежена інтересами спільноти).

Критичне осмислення виявляє внутрішню суперечність ліберального дискурсу автономії: проголошуючи абсолютну свободу вибору щодо репродукції та смерті, він неявно передбачає певну антропологічну модель раціонального автономного суб'єкта, яка сама є культурно обумовленою та далеко не універсальною. Постмодерна критика (Фуко, Агамбен) показує, як біополітична влада маніпулює поняттям автономії, перетворюючи його на інструмент контролю над "голим життям". У цьому сенсі легалізація евтаназії може відображати не стільки визнання автономії, скільки неоліберальну логіку раціоналізації витрат на утримання "непродуктивних" тіл.

Філософське осмислення репродуктивних прав та евтаназії розкриває фундаментальну напруженість між різними концепціями людської гідності, автономії та цінності життя у сучасному біоетичному дискурсі. Дослідження демонструє, що ці питання не можуть бути вирішені виключно юридичними засобами чи медичними протоколами, оскільки вони зачіпають основи антропологічного самовизначення суспільства – уявлення про те, ким є людина, звідки походить її цінність і хто має право визначати межі допустимого втручання у процеси народження та вмирання [6; 7]. Для українського філософського та правового дискурсу необхідним є вироблення синтетичної позиції, яка поєднувала б визнання індивідуальної автономії з розумінням соціальної вкоріненості людського існування, уникаючи як патерналістського диктату, так і ліберального волонтаризму, що абсолютизує свободу вибору. Подальший розвиток біоетичної рефлексії в Україні потребує поглибленого діалогу між секулярною філософією, релігійною етикою, медичною спільнотою та громадянським суспільством задля формування консенсусу щодо меж допустимого у сфері репродукції та завершення життя.

### Література

1. Гомілко О. *Метаморфози тілесності: Філософські роздуми на межі тисячоліть*. К. : Знання України, 2002. 302 с.
2. Рабінович П. *Природні права людини: загальнотеоретичні питання*. *Право України*. 2010. № 2. С. 27–33.
3. Кисельова О. *Право на смерть: філософсько-правовий аналіз проблеми евтаназії*. *Філософські обрії*. 2018. Вип. 40. С. 67–78.
4. Сінгер П. *Практична етика*. 3-тє вид. Кембридж : Видавництво Кембриджського університету, 2011. 337 с.
5. Дворкін Р. *Панування життя: суперечка про аборти, евтаназію та індивідуальну свободу*. Нью-Йорк : Vintage Books, 1994. 304 с.
6. Габермас Ю. *Майбутнє людської природи: На шляху до ліберальної евгеніки?* / пер. з нім. К. : Ніка-Центр, 2010. 136 с.
7. Бошам Т., Чайлдресс Дж. *Принципи біомедичної етики*. 8-ме вид. Нью-Йорк : Видавництво Оксфордського університету, 2019. 512 с.